

10. Tykání a vykání

Kdysi tu ještě bylo onikání. Vyjadřovalo značný odstup, velký rozdíl ve společenském postavení, určitou formálnost až oficiálnost vztahu. Onikání zaniklo, možná dobře tak. Zůstalo nám Ty a Vy, naštěstí. Byly totiž snahy, a jejich zbytky leckde dodnes přetrvávají, aby i vykání upadlo do říše zapomnění a humoristických povídek. Nejčastěji se argumentovalo rovností lidí, všichni jsme prý byli odboráři či svazáci, pracující, žádní páni ani dámy, přece jen „souzi a soušky“, tak co.

Ideál rovnosti znamená jednak rovnost, a tudíž spravedlnost před zákonem a též rovnost šancí bez ohledu na postavení, přesvědčení, neřku-li původ. Není, myslím, nutné rozvádět, že apelace propagandistů komunistického režimu na rovnost pracujících, jakoby stvrzovaná všeobecným tykáním, byla jen pokrytectví a lhaní. Ideál rovných práv a povinností, tedy idea rovnosti neznámá, že by každý měl mít ke každému stejný vztah, ani že by bylo žádoucí, aby všichni byli stejní. Ostatně pán otrokovi tykal a otrok pánovi prý taky; podobně za feudalismu – a jakápak rovnost, demokracie či spravedlnost! A tak si pochvalme, že vykání přežilo. Chvalme též češtinu, která – na rozdíl od světové angličtiny – umí rozlišovat vy a ty. Angličané nahrazují tykání křestním jménem, kdežto vykající se Anglosasové se musejí oslovovat Mr, Mrs či Miss Smith. To my si můžeme pěkně vykat a ještě si přitom říkat křestními jmény.

Co vlastně vyjadřujeme jeden druhému tykáním a co vykáním? Především a hlavně rozdílnou **distanci**, neboť při vykání máme k sobě zajisté větší odstup, než když si potykáme. Je tedy tykání, které označuje bližší vztah dvou lidí, cennější než vykání? Myslím, že ne. Z hodnotícího pohledu jsou oba způsoby oslovování jaksi mimo zlo i dobro.

Už jsme tu uvedli, že nejbliže máme jeden ke druhému ve dvou případech: když se hodně milujeme anebo když se tak nenávidíme, že spolu zápasíme slovy i činy.

Je těžké představit si, že by se matka mazlila s dítětem a povídala mu: „VY jste můj malý, hodný brouček.“ Nebo když se dva chasníci chystají poprat před hospodou, patrně si nebudou dodávat kuráže slovy: „Jen poďte blíž, VY srabe, ať VÁM mohu jednu vrazit!“ V obou případech jsou si lidé hodně blízko, a tedy si tykají, aby tak svoji blízkost, to jest minimální či nulovou distanci, potvrdili. K dobrému – nebo i ke zlému.

Kromě blízkosti a vzdálenosti mají naše vztahy k lidem ještě další rozměr, nazvali jsme jej vertikálním. Jak je to s vykáním a tykáním, jsou-li pozice výrazně asymetrické?

V leckterých rodinách našich prarodičů se jednosměrně tykalo – vykalo: děti rodičům vykaly, rodiče dětem tykali. Kdesi jsem četl, že dokonce děti otcům musely vykat, matkám mohly tykat. Tihle otcové – patriarchové byli nejen kdesi vysoko, nýbrž měli k dětem větší odstup než matky. Dnes tomu tak není, alespoň většinou, jednosměrné tykání – vykání se v rodinách už nevede.

Někdy se ale jednosměrnost přece jen objeví při velkém věkovém rozdílu: starší dáma mladičké tyká, opačným směrem

se vyká. Proč ne. Nicméně se mi zdá, že i tato jednosměrnost se pomalu a jistě vytrácí.

Cesta od vykání k tykání je poměrně jasná, prošlapaná bontonem, konvencemi a leckdy i malými rituály s přípitkem a polibkem. Což je dobré, správné a žádoucí, neboť víme-li kdo, kdy, co a jak má říkat, situace se zjednoduší, nejsou rozpaky ani nejistoty. Pravidla jsou jednoznačná: kdo je ve vztahu více „nahore“, ten jako první navrhuje tykání: starší mladšímu, žena muži, nadřízený podřízenému... Mohou ovšem nastat, a často nastávají, situace méně přehledné, nejednoznačné. Kdo má navrhnout tykání ve dvojici ze stejné generace, když muž je současně nadřízeným ženy? Nebo je-li dámě třicet let a pánovi, který vypadá na šedesát, je padesát a chce imponovat jako čtyřicátník? Nejspíše ten, kdo si první uvědomí a první pocítí, že distance se změnila, nebo koho dříve napadne, že by tomu tak mohlo být.

Jedno však chybí – jasnější cesta zpět od tykání k vykání. Dva si kdysi tykali a pak se velmi dlouho neviděli, neslyšeli, nepsali si. Jeden druhému se vzdálil, distance se tedy zvětšila, dokonce si už nemusejí ani přesně vzpomínat, zda si vůbec někdy tykali. A kde chybí konvence a rituály, tam je prostor pro nejistotu, rozpaky, trapasy. Zpočátku se vyhýbáme oslovení a pak se třeba jeden zeptá, zda jsme si kdysi tykali, nebo vykali. Což mi připadá poněkud zbytečné. Když nevím, jak to mezi námi vlastně bylo, je přece lepší vykat si. A dokonce i když jasně vím, že jsme si kdysi dávno tykali, je klidně možné začít si po letech vykat.

Jsou však i horší „zádrhely“. Někomu v dobré víře i míře a v souladu s bontonem navrhnete tykání – a dotyčný či dotyčná odmítne. Může to znamenat, že jste špatně odhadl situ-

aci, neboť uvažovaná osoba si nadále přeje udržet dosavadní distanci. Nezbyvá než odmítnutí přijmout, pochopitelně s vlídným úsměvem, bez nejmenší kritiky či náznaku obvinění. Ostrý jazýček by mohl dodat, že si rád počká, třebaš i celý život. Ostatně, je docela příjemná představa mít někdy to potěšení a oznámit půvabné ženě: „Vážená i milá dámo, dovolte mi, abych VÁM vyjádřil, že VÁS zbožňuji a mohu přímo říci, že VÁS miluji.“

Ne, nejsem bezvýhradným ctitelem vykání, rozhodně bych však v referendu nehlasoval pro všeobecné tykání na první ani na desátý pohled. A taky si myslím, že bychom měli vykání přece jen vyslovovat častěji, než činíme. Dovoluji se tu zaštitit autoritou, Janem Skácelem, který už v šedesátých letech strádal všeobecným tykáním.

Z jeho „Malé recenze na tykání“ cituji:

„Poslední týden jsem prožil v obavách a v tiché, pruhované hrůze. (...) Neboť poslední milý člověk, s kterým jsem si ještě vykal, navrhl mně tykání. Vyžádal jsem si týden na rozmyšlenou. Jak mu to vysvětlit? Byl pro mne oázou v poušti. Byl posledním člověkem, kterému jsem řlkal Vy a který řlkal Vy mně. Choval jsem si ho jako perský šach oblíbeného koně a dítě lilihyt. (...) Měl pro mne cenu soli nad zlato. Domníval jsem se, že já pro něho také. A najednou přišel s nápadem, abychom si tykali. Zatmělo se mi před očima (...). Nemám moc rád ploty, ale vykání je půvabný plůtek z kvítí. Tykání je netykavé. Každý vám pak leze na váš trávník. Člověk musí mít kousek trávníčku se dvěma nebo třemi chudobkami.“